

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 400. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608064011408/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

holdt stand, og i april trak Karl sine tropper tilbage øst for Glommen.

Kongen havde ikke opgivet tanken om at besætte Norge for at tvinge Danmark-Norge til fred; i 1717 og 1718 forberedtes krigen på begge sider af grænsen. Den svenske plan var at lade hovedstyrken indtage det sydlige Norge, medens en mindre hær skulle erobre Trondhjems len. Den sidste del af planen iværksattes først; men den kommanderende general, *Carl Gustaf Armfeldt*, nåede og nåede først i november frem til at belejre Trondhjem uden at kunne tage byen. Efter Karl XII's død fik Armfeldt ordre til at vende tilbage; men på retræten over *Tydalsfjeldene* til *Hundø* døde over halvdelen af hans styrke på grund af kulde og sygdom.

Den svenske hovedhær rykkede først i slutningen af oktober 1718 ind i Norge; forsvarerne trak sig tilbage og opgav endog uden kamp forsænkningerne i *Tistedalen*, hvor det svenske hovedkvarter blev opslået. Norske styrker holdt imidlertid fæstningen Frederiksten (i udkanten af *Frederikshald* eller *Falden*) som det vigtigste punkt i det sydøstlige Norge. Karl XII indledte derfor en belejring, men blev selv dræbt den 30. november 1718. Officererne søgte først at hemmeligholde kongens død og førte i stilhed hans lig fra Frederiksten til hovedkvarteret i *Tistedalen*; belejringen af Frederiksten blev hævet. Selv om der efter kongens død kæmpedes videre på forskellige fronter, blev der sluttet fred 1719-21 mellem Sverige og dets fjender. Sverige mistede de fleste af sine besiddelser i Nordtyskland, Livland, Estland, *Ingermanland*, en del af Karelen samt Finlands sydøstlige len.

Hattenes krig

I 1739 kom en regering udgæet af det såkaldte Hatteparti til magten. Et væsentligt programpunkt var genoprettelse af Sveriges stormagtsstilling gennem en krig med Rusland. Efter udbruddet i slutningen af 1740 af Den østrigske Arvefølgekrig fik Frankrig interesse i at støtte en eventuel svensk aktion mod Rusland for at forhindre czarriet i at komme Østrig til hjælp mod Preussen og Frankrig. Med noget besvær lykkedes det for krigspartiet at sætte sin vilje igennem, og 28. juli 1741 erklærede Sverige Rusland krig.

Selv om den svenske flåde var den russiske overlegen, var mandskabet ved krigsudbruddet plaget af sygdom på grund af mangelfuld

proviantering, og brist på levnedsmidler havde forhindret landhærens samling, før krigen blev erklæret. Russerne besluttede sig for et hurtigt angreb: 23. august 1741 blev *Vilmanstrand* erobret og afbrændt, fæstningsværkerne nedbrudt og beboerne bortført til Rusland. I efteråret 1741 kom den svenske hær dog op på samme styrke som den russiske, og da denne var gået i vinterkvarter, rykkede svenske tropper ind i Rusland. Peter den Stores datter Elisabeth (1709-62) tog 25. november magten ved et kup, og hun bevægede den svenske øverstbefalende til at indgå våbenhvile og trække sine styrker tilbage bag grænsen.

Den svenske hær led meget af sygdom gennem hele vinteren 1741-42 og var desuden stærkt demoraliseret på grund af officerernes partipolitiske stridigheder. I 1742 havde svenskerne først valgt en forsvarslinie i nærheden af Fredrikshamn, hvis fæstningsværker var blevet forbedret. Der var i byen store mængder proviant; men alligevel besluttede den øverstbefalende at rømme byen. En vestligere forsvarslinie blev også opgivet, i august blev den svenske hovedarmé omringet ved Helsingfors og kapitulerede den 24. august 1742, hvorefter russerne i løbet af efteråret besatte en stor del af Finland. Fredsforhandlinger begyndte i 1743 og endte med *freden i Åbo* 7. august 1743: Rusland erhvervede *Kymmenegårds len*, og *Kymmene ålv* blev grænse, som beskyttelse mod Danmark måtte Sverige søge russisk støtte.

Forinden var *Stora Daldassens* – et bondeoprør med udgangspunkt i Dalarna – blevet knust i juni 1743. Dets ledere blev straffet ligesom generalerne *Henrik Magnus von Buddenbrock* (1685-1743) og *Karl Emil Lewenhaupt* (1691-1743), der blev dødsdømt og henrettet som ansvarlige for den ringe krigsførelse i Finland. Selv om navnlig Lewenhaupts skyld i denne henseende var tydelig, var der først og fremmest tale om politiske processer.

Den pommerke Krig 1757-62

I 1757 lykkedes det Frankrig, Østrig og Rusland – Preussens og Storbritanniens fjender i *Den store Kolonikrig* (1755-63) og *Den preussiske Syvårskrig* (1756-63) – at inddrage Sverige i krigen på deres side, blandt andet ved at Frankrig og Østrig lovede at skaffe Sverige samt-